ידיעות אחרונות

"נתרוששתי. שנים ארוכות תעיתי בשביל צדדי ולא היה איש שיעזור לי"

בת המושבה שהכניסה לשירה העברית את טבע הארץ, האישה המרדנית שחיה בין תשוקה, בדידות וחוסר מנוח, והמשוררת שכתבה שירה נועזת הרבה לפני שהספרות העברית הייתה מוכנה לה. 45 שנה למותה של אסתר ראב: עיון בארכיונה ב'גנזים' מגלה דמות סוערת, מורכבת וחד-פעמית

לאה ענבל דור | 09.10.26 | 00:00

תגיות 7 לילות עיתון

הוספת תגובה

במשך מרבית חייה לא זכתה אסתר ראב להכרה שלה הייתה ראויה. כבר בגיל 28 כתבה את קובץ השירים 'קמשונים', כמחווה ל'פרחי הרע' של בודלר, והוא ראה אור לראשונה ב-1930, ונתפס בעת פרסומו כהתרסה נגד המוסכמות הספרותיות והנשיות. יותר מ-30 שנה אחר כך, כשכללה אותו ראב במכלול שיריה בהוצאת 'מסדה ואגודת הסופרים', כבר היה ברור כי בקובץ הזה התבשל משהו אדיר, חסר נשימה וחסר גבולות: שירה פרובוקטיבית, מינית מאוד, החותרת בתעוזה תחת המגבלות שנועדו לסמן אותה כאישה נורמטיבית וכהוויה כנועה.

אסתר ראב היא משוררת מחוננת, כובשת ומלהיבה. עיון במכתביה וביצירתה, המופקדים במכון 'גנזים', מעלה דמות רבת-שכבות: תחושת נבחרות, מרדנות, חוסר תלות פרוע, רוח מרי וגבריות, לצד כמיהה עמוקה לאהבה, לארוטיקה, לשייכות ולחסות. ראב, כך עולה מארכיונה, הייתה בעלת חוש ביקורת עז, חריף, התגלמות המשמעת, החומרה היפה, אך לצד זה גם חשה חסרת מגן, בודדה, אבודה וזרה לעצמה וחסרת מנוחה; ואף רוב הזמן אחוזת-נדודים, נשכחת ונכזבת.

אסתר ראב | צילום: באדיבות מכון גנזים

Promoted Links by Taboola

"זה או קבינט של גוטליב וברדוגו, או ממשלת גיוס בראשותי": איזנקוט מתכונן ליום שאחרי הבחירות

ישר! עם איזנקוט

זו כרגע המתלבשת הטובה בעולם

לאשה

איזנקוט מדבר ומסמן מטרה: "יש רוב מוחלט בישראל שתומך בגיוס וועדת חקירה. לכן אנצח ואקים ממשלה

ישר! עם איזנקוט

• • •

סיפור חייה המרתק של ראב יכול לפרנס כמה וכמה רומנים מופלאים: ראשון בהם הוא על אודות המשוררת "הצברית" הראשונה, בת הטבע, שפתחה תקופה חדשה בספרות העברית החדשה. ילידת פתח-תקווה, שהכניסה לשירה את הוויית הארץ כהוויית מולדת טבעית, ונתנה בשפת דיבור חיה, ופה ושם מעט תנכ"ית, ביטוי אמנותי גבוה לעולם מיוחד זה של בני הארץ מלידה. "אני גיליתי את הנוף הארץ ישראלי. מבטן אמי שאבתיו, עם צאתי לאוויר העולם. הארץ עשתה אותי למשוררת, יופייה, ראשוניותה, פראותה... הטבע עשה אותי למשוררת, ידעתי לזהות כל עוף, בולבול ויונה, וכל צמח, בשמו העברי — תאנה, קימוש, ימבוט, חילפה, פרגים, בבונג, גפן וגרניום, נרקיס וערבה, זיתי-בר וברקנים... הצופיות והפשושים היו מתדפקים בלי מורא על החלון. במקור דק. כמה דקים היו מקוריהם. הייתי תופסת אותם בכפי, מקרבת לאוזני ושומעת את דפיקות הלב שלהם" סיפרה לש' שפרה.

היא העריצה את אביה, יהודה ראב, האיכר המשכיל, המופנם והמורכב, ממייסדי פתח-תקווה, שהיה למעשה גם "אביה הרוחני". יחסה אליו היה רצוף קרבת נפש ואינטימיות, משיכה וכעס. כשלעת זקנה סיפרה על ילדותה, נזכרה גם כיצד היה לוקח אותה אל שדה השעורה, מודד את גובה השיבולים ביחס לגובהה, ואז בבית מודד את השיעור במטר ובסנטימטרים. "למאורע זה היו תוצאות קשות על חינוכי ואולי משהו מזה נשאר לכל ימי חיי", סיפרה לראובן שהם, החוקר המובהק של שירתה. "אבי היה לוקח אותי אל שדה השעורה, למדוד את השעורה על פי הגובה שלי. אני הייתי נכנסת לשדה, והוא היה רואה עד אנה השעורה מגעת אליי, ואחר כך, בבית, היה מודד את זה עליי במטר, בסנטימנטים".

ונערה זאת, כדי לחוש משב משחרר, חופשי, נערה מרדנית וחולמנית זו, שרצתה ללמוד ציור ומוזיקה וניגנה בכינור, בורחת לדגניה, להסתופף במחיצת אנשי העלייה השנייה. את נפשה מרטיטים השירים הרוסיים המהפכניים. "הם ידעו את הספרות העולמית בבסיסיה", נזכרה לימים ראב. "הם הביאו את האמסון, את הספרות השוודית בתרגום רוסי, את הקלאסיקה הרוסית, ואני הושפעתי מזאת". היא מתיידדת שם עם תלמידי ברנר וגורדון, בהם צבי שץ, המשורר והמספר, מרדכי קושניר ושמואל דיין, אביו של משה דיין. והיא מתאהבת בדיין. אחרי שהיא עוזבת את דגניה בגלל שאינה "פרודוקטיבית" ושבה לביתה, השניים מרבים להתכתב. ב'גנזים' נמצא מכתבו אליה: "אני מתאר לי שבחדרך הייתי יכול לחלום הרבה, ולחלום, ולחלום. אבל חברה אחת לי עכשיו – המחרשה, ואני מוסר לה את העלומים".

אך הנה, בה בשעה זה גם יכול להיות עוד סיפור; ממין זה: על בת המושבה הדעתנית שהושפעה בנעוריה מרילקה, מפול ורלן, מרמבו, מואלטר קלה; ושנעשתה בשנות ה–30, לאחר נישואיה, גברת אירופית מודרנית ודקדנטית, ולמעשה "פאם פאטאל" הנעה בין הסלונים של קהיר ותל-אביב. אישה נאה, חושנית, עם כובע רחב וסיגריה בפה, נראית כמין מרלן דיטריך. עומדת ליד מכונית ויליס מפוארת וחדישה. צעירה שגברים נמשכים אליה והיא אוהבת לדבר, מתבלת דבריה בליצנות במבטא צרפתי. מתגוררת בחווילת פאר בת שבעה חדרים, סמוך לים ב"בית הוורוד" שרכטר בנה לה ולבעלה האמיד, אברהם גרין. ושעה שבעלה שוהה בקהיר, בהיעדרו, היא הופכת את הבית למרכז תרבותי של עיר החולות. "האטמוספירה הייתה אז אקסלוסיבית מאוד", סיפרה ראב "הבית המה ככוורת. חייתי את היום החולף". בין באי ביתה נמנים אשר ברש, יעקב רבינוביץ, שלונסקי, למדן, נחום גוטמן, ציונה תג'ר. "הייתי עשירה (בזכות בעלה הסוחר שהיה גם בן דודה ושניהל בקהיר את פירמת 'האחים גרין') וטוב היה לי עם אנשים אלה. הייתי כדג במים. זה היה חי, צעיר. ושתינו ורקדנו ושרנו ושמענו מוסיקה קלאסית...נכון, אני הייתי בוהמית עשויה, לא אותנטית. הייתי בורגנית גדולה אך אהבתי בוהמה, שנאתי כסף אך השתמשתי בו יפה, הערכתי אותו", סיפרה בגילוי לב, עם מבט לאחור, לחוקרות ספרות מאוניברסיטת תל-אביב.

• • •

יומנה שנמצא בעיזבונה ופוענח בידי אהוד בן עזר מלמד על אהבת נעוריה למשה כרמי, לימים משורר ומחנך, בן גילה וכיתתה של ראב. השניים חולמים יחדיו לייסד בגליל מושבה חדשה בשם ירדניה. היא מכנה עצמה "אסתר הירדנית". אך באמצע היומן מתגלה סוד אדישותו של כרמי והתעלמותו ממנה: הוא מאוהב בלורט, חברתה הטובה, בתו של פרץ פסקל, משאירי הברון. אחר כך היא מתאהבת בבן דודה אברהם גרין, שלומד רפואה בביירות. ב'גנזים' נמצאים חילופי המכתבים קורעי הלב, בין השניים. ואלה מעידים כי אהבתה הנסערת היא חד-צדדית. "לעלמה, אסתר הירדנית", הוא כותב לה ב-1911. "מכתבך האחרון מלא התמרמרות על בדידותך... חתמת, 'בדמעות אחות בודדה'... התאמצי והשתדלי לפגוש את החיים פנים אל פנים ואל תפחדי מפניהם ואל תצאי מהם כמנוצחת... פה יש לך אח שמרגיש את רגשותייך, מקווה את תקוותייך ונשאר ידידך לנצח". לימים תספר כי אהבה נכזבת זו עשתה "קו על כל החיים" שלה "בשבילי זה היה איזה מחיקה, מחיקה". אברהם מצא את מותו בצפת בימי מלחמת העולם, כששירת שם כרופא צבאי.

בשלהי 1921 אביה שולח אותה לקהיר, לכאורה לטיול ולמנוחה, ולמעשה משום שקשר בלי ידיעתה קשר לשדך לה את אחיו הגדול של אהובה אברהם, הלוא הוא יצחק גרין. "עשיתי דבר שכלפי חוץ, כלפי העבר שלי, נחשב לבגידה: בעבודה, בפועלים, בעצמי. עכשיו אומרים: נישאה לאיש עשיר וירדה למצרים", כתבה. ב-1930 מת גרין בניתוח אפנדיציט. זמן קצר אחר כך היא מתאהבת בצייר אריה אלואיל, אחד מבאי הסלון התרבותי שלה, הצעיר ממנה בשבע שנים, ונישאת לו. נישואים אלה הסתיימו בגירושים מכוערים שהיוו את אחת התקופות הקשות והמשפילות בחייה. "הכל השתנה, נעשיתי פחות חברתית. אמצעיי הצטמצמו ונאלצתי למכור את הווילה בתל-אביב... צריכה הייתי לדאוג לקיומי. משולה הייתי לילד בן עשר שלפתע הוא חייב לדאוג לעצמו... לא, חיי לא הלכו למישרין. לאחר היותי עשירה, נתרוששתי, ושנים ארוכות תעיתי בשביל צדדי ולא היה איש שיעזור לי".

בעשר שנותיה האחרונות, בטבעון, אל בדידותה ואל תוך ביתה עם רהיטי אצולה שירדה מנכסיה, נכנס אז גבר חדש, צעיר, בן 33, ראובן שהם. גם כנגדו ראב פיתחה חלומות תמוהים ותלות אוהבת, כותבת שירים על שערו המתבדר ופניו היפים. ב'גנזים' יש ערימת מכתבי ערגה אליו, עדינים ומפצירים: "המקרר מלא אבטיחים קרים, ענבים, אפרסקים קרירים, גבינה מלוחה ולא מלוחה, סלטים מכל המינים, אולי יסיתך יצר הרע, ובכל זאת תבוא לימים אחדים? קניתי כיסא נוח, שהוא כמעט אורטופדי לכאב הגב שלך, ממש גן עדן, וכל היום אני מתגעגעת וקוראת רומנים צרפתיים ישנים. לא, באמת שלא, אתן לך את כל הנוחיות הדרושה ואסתפק רק לשרתך".

במרוצת השנים, בשירתה בהדרגה חלה תמורה פנימית, והשירה הפכה מופשטת יותר, רומנטית, סנטימנטלית, נוטה להגות אלגית ומתנחמת. בקיץ 1974, עוד הלם המלחמה חי מאוד, פירסם אמיר גלבוע ב'מאזניים' שלושה שירים שעוסקים בזעקה ואזהרה נוכח אפשרות של גלות ואובדן הארץ. ראב מזדעזעת. היא כותבת לעורך 'מאזניים' ב"י מיכלי מכתב חריף השמור ב'גנזים': "מדוע חזית חלום רע, אמיר גלבוע?! – אתה שקם בבוקר וחושב שאתה העם?... קום ואמור מלת נחמה... האם למליצות בלשון תנ"כית אנו זקוקים כעת? המשורר – אם יש לו כוח עליו דווקא להטות שכם לשעה קשה זאת... הלוואי ואצ"ג היה מגיב. הוא היה מגיב אחרת".

"לא רציתי להיות משוררת גדולה", אמרה ראב באחרית ימיה לרות בונדי, "אלא משוררת עמוקה ונאמנה לעצמי, ובעיקר נאמנה לאמת". אל הזקנה והמוות התייחסה לא כבלייה מנוונת אלא כ"בשלות, המבקשת את תיקונה בניתוק הפרי או הפרח מגזעו, כדי להשתלב במחזור החיים הנצחי... עשיתי הכל. ועכשיו אני מחכה לסוף... זה אולי דבר גועלי לשכב באדמה רטובה מגשם וקור. אבל אני מאמינה שהרוח אינה הולכת לאיבוד". ועוד הוסיפה: "דרך סדק שבקבר – מה הייתי רוצה לראות וגם לשמוע? לראות: חבלבלים ורודים ולבנים נעים על חוטי גבעולים ברוח קלה, ולהריח ריח השנף הנוטף מהם, ולשמוע: צרצור שרקרק בודד שניתק מחבורתו וטובל אבוד וספוג געגועים בשמי הבוקר הטלולים, ולהריח: ריח ברושים מיוחם בצהרי-קיץ". •